

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Pettersson

Förhållandet mellan den svenska arvs- och testamentsrätten

Examensarbete
30 ECTS

Professor Eva Ryrstedt

Familjerätt

VT 2012

Innehållsförteckning:

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Allmänt om svensk arvsrätt	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsning	5
1.4 Metod och material	6
1.4.1 Normativa grundmönster	6
1.5 Disposition	7
2 ARVSRÄTTENS RÖTTER	8
2.1 Allmänt om successionsrätt	8
2.2 Romersk och germansk rätt	8
2.3 Bakomliggande principer till den legala arvsordningen	9
3 DEN SVENSKA ARVSRÄTTENS HISTORISKA UTVECKLING	11
3.1 Äldre medeltid och medeltid	11
3.2 Stormaktstiden	12
3.3 Frihetstiden och den industriella revolutionen	13
3.4 Mellankrigstiden	14
3.5 Modern tid	15
4 DEN LEGALA ARVSORDNINGEN IDAG	18
4.1 Arvsberättigade släktingar, däribland bröstarvingar och särkullbarn	18
4.1.1 Utomäktenskapliga barn	19
4.1.2 Adoptivbarn	20
4.2 Makars arvsrättsliga situation	21
4.3 Efterarv	22

4.4	Förskott på arv	22
4.5	Det förstärkta laglottsskyddet	23
5	GARANTIREGLERNA	24
5.1	Basbeloppsregeln	24
5.2	Laglott	25
6	ANALYS	27
6.1	Arvsrättens utveckling	27
6.2	Testamentet som institution	28
6.3	Garantireglerna	29
6.4	Rättviseargumentet	31
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32

Summary

The Swedish right of inheritance consists of two institutions, the law of Intestate (the legal order of inheritance) and Testamentary succession. The will is considered to express the testator's last will and testament and is an utterly personal and very formal act. The law of Intestate is the institute of the two that has been of most importance. Before the existence of wills there were rules of inheritance regarding the distribution of assets, Testamentary succession has only been present in Swedish law for the last 500 years. The legal order of inheritance is the primary order considering the frequency of usage and also based on the fact that there are some regulations that makes competing clauses from a will void.

The development of the legal system is deeply connected, and has in several cases been influenced, by public opinion. Mainly three interests have been in competition with each other: the disposition right of the testator, the surviving spouse's right for protection of the home and belongings, and the relatives' right to the estate of the deceased, where the direct heir has a prominent position. The protection of the subject has varied in strength depending on the circumstances at hand. If we search throughout history, we find that different interests have gained influence at different times. Early on the clan and the blood-relationship was the most important factor in distributing the inheritance, which later, to a certain extent had to make way for the disposition right of the testator, and in later times the position of the spouse.

Roughly, today's law of Intestate has the following priority order: the spouse's right for four price base amounts comes first and then the children from a previous marriage or relationship has the right to their statutory share of inheritance. The direct heir also has the right to his statutory share of inheritance, but it's administrated by the surviving spouse until his or her death. The things mentioned above, are statutory guarantee rules which will make possible provisions invalid. The remaining part of the property consists of the available quota, that is, the part that the testator has the right to dispose of as he wishes. If no will is set up, the spouse is to inherit this quota.

The reason behind the present design of the regulations is the development and change of public opinion. Focus is more on social and economic solidarity that exists between the person to leave and the person to receive the inheritance, other than just kinship. Since the inheritance nowadays is less important for a person's provision, the arguments for justice have become increasingly important.

Sammanfattning

Den svenska arvsrätten består av två institutioner, den legala arvsordningen samt testamentet. Testamentet anses ge uttryck för testators yttersta vilja och är en starkt personlig och formbunden handling. Det som haft störst vikt av de båda instituten är det legala arvet. Redan innan förekomsten av testamente fanns det arvsregler upprättade, testamente har endast förekommit i svensk rätt sedan 500 år tillbaka. Det legala arvet är den primära ordningen dels med tanke på frekvens och vissa tvingande bestämmelser som åsidosätter eventuella testamentsklausuler.

Rättsutvecklingen har i mångt och mycket följt och utvecklats utifrån den allmänna opinionen. I huvudsak har tre intressen konkurrerat med varandra; testators dispositionsrätt, efterlevande makes rätt att sitta i orubbat bo samt den avlidnes släktingars rätt till del av boet, där bröstarvingar har en framträdande position. Objektens skydd har varierat i styrka beroende på rådande omständigheter. Ser man till historien kan man urskilja att olika intressen vunnit mark vid olika tillfällen. Inledningsvis hade ätten en framträdande roll som senare till viss del fick ge vika för testators dispositionsrätt och på senare tid har makes position stärkts.

Dagens arvsrätt har i grova drag följande prioritetsordning; makens rätt till sina fyra basbelopp utgår först och sedan har särkullbarnet rätt till sin laglott. Bröstarvingen har också rätt till sin laglott, men den förvaltas av den efterlevande maken fram till dennes död. Allt ovan nämnt är lagstadgade garantiregler som konkurrerar ut eventuella testamentsförordnanden. Övrig del av kvarlåtenskapen utgörs av den disponibla kvoten, det vill säga den del som testator råder fritt över. Upprättas inget testamente ärver efterlevande make denna kvot.

Grunderna bakom bestämmelsernas nuvarande utformning är den utveckling och åsiktsförändring som skett i samhället. Man lägger mer fokus på den sociala och ekonomiska samhörighet som existerar mellan arvlåtare och arvtagare än endast släktskap. Sedan arvet har fått mindre betydelse för individens försörjning har rättviseargumentet blivit allt viktigare.

Förkortningar

FB	Föräldrabalken
GB	Giftermålsbalken
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
ÄB	Ärvdabalken
ÄktB	Äktenskapsbalken

1 Inledning

1.1 Allmänt om svensk arvsrätt

Arvsrättens utformning är viktig då den berör ett stort antal människor. Alla ska vi en gång dö och vår kvarlåtenskap fördelas då ut till våra legala arvingar. Det svenska samhället har genomgått markanta förändringar genom historien. I stora drag kan man säga att utvecklingen har gått från ett jordbrukssamhälle till dagens kunskapssamhälle. Under denna tid har arvsrätten förändrats och moderniserats en del. Den har i stort sett haft samma funktion, nämligen att avkomlingar och makar ska försäkras framtida försörjning. I de svenska arvsreglerna har man därför som utgångspunkt att kvarlåtenskapen ska fördelas utifrån social och ekonomisk samhörighet. Detta kan som med alla huvudregler åsidosättas, dock ej ovillkorligen, om arvlåtaren har upprättat ett testamente.

Historiskt sett har man i svensk rätt ansett testamentet vara ett bra komplement till arvsregleringen och till viss del även ersätta densamma. Dock existerar det inte en fullkomlig rätt för en testator att fördela sin egendom så som denne önskar. Det finns vissa lagstadgade begränsningar av dispositionsrätten, som laglottsskydd samt lilla och stora basbeloppsregeln. Det finns också vissa personer som hamnar utanför arvsregleringen då familjeanknytningen ansetts vara för avlägsen för att kvalificera något skydd. Detta kan vara allt från avlägsna släktingar, till exempel kusiner, till någon person som man helt saknar något släktskap till men där det däremot kan finnas starka känslomässiga band, exempelvis sambor. Inte heller juridiska personer av olika slag är arvsberättigade. Här är testamente enda alternativet om testatorn önskar att en person av detta slag ska få ta del av kvarlåtenskapen som denne lämnar efter sig.

Ärvdabalken består av regler som har till syfte att ta till vara på en del objekts olika intressen i varierande grad. Bland dessa kan man urskilja och framhålla tre huvudsakliga skyddsobjekt; barnens intresse att få ta del av föräldrarnas egendom, efterlevande makens intresse av att få sitta i orubbat bo och arvlåtarens intresse av att få förfoga över sin egendom efter eget huvud.¹ I vissa situationer kan konflikter mellan dessa olika hänsyn uppstå. Lagstiftaren har då tvingats göra en avvägning och avgöra vilket intresse som väger tyngst. När lagstiftaren tvingas bestämma vilket objekt som är mest skyddsvärt tar man hänsyn till en del aspekter och väger dem mot varandra. Några sådana bakomliggande grunder är rättviseaspekt, samhällsnytta, släktskap samt den allmänna rättsuppfattningen. De

---

¹ Brattström, Rätt Arv, 2011, s.16

arvsrättsliga bestämmelserna är i hög grad en manifestation av den tid och de samhällsåsikter som var rådande då de tillkom.²

1.2 Syfte och frågeställningar

Den svenska arvsrätten består av två institutioner, testamentsrätten och den legala arvsordningen. De samverkar och i somliga fall avlöser varandra. Syftet med denna uppsats är att utreda hur de båda förhåller sig till varandra, i nutida rätt samt genom historien. Som utgångspunkt har jag de tre mest framträdande skyddsintressen som lagstiftaren valt att ta hänsyn till; nämligen testators dispositionsrätt, efterlevande makes samt barns arvsrätt. Att en person ska ha rätt att förfoga över sin egendom och fördela den så som denne själv önskar genom att upprätta ett testamente, är en grundläggande tanke i de flesta arvsrättsliga system. Dock är den begränsad i vissa avseenden i svensk rätt, då man menat att något annat intresse väger tyngre och därmed får prioritet. Jag ämnar synliggöra den avvägning mellan olika möjliga parters intressen, behov och skydd mot varandra som gjorts i vissa regler genom historien.

Frågeställningarna som jag har valt att utgå ifrån lyder:

Hur har de båda institutionerna samverkat och vuxit fram under historiens gång? Under vilka förutsättningar ges respektive ordning företräde? Vilka bakomliggande intressen ligger till grund för lagstiftarens avvägning?

1.3 Avgränsning

Jag kommer endast att behandla arvsrätt och inte giftorätt i denna uppsats. Genom historien har de två olika systemen samverkat. En arvsrättslig regel har haft en viss utformning beroende på hur en motsvarande bestämmelse inom giftorätten reglerats. Man ska vara medveten om att trots att arvsrätt för makar infördes relativt sent så stod efterlevande make inte skyddslösa innan dess. Vid behov förklaras regeln mycket övergripande, men jag kommer alltså inte göra någon grundlig redovisning av den giftorättsliga regleringen.

Denna uppsats kommer inte att diskutera den i lagen angivna kretsen av arvingar. Huruvida man borde utöka, reducera eller på annat sätt förändra dessa personers rätt kommer jag inte att beröra. I min uppsats utgår jag istället från de lege lata och diskuterar de överväganden som legat bakom lagstiftningen.

---

² SOU 1998:110, s.71, se även Brattstöm, a.a., s. 28 f

Mina tre objekt som jag valt att fokusera på är testatorn eller arvlåtaren själv, dennes make samt avkomlingar. Det finns vissa arvsrättsliga skyddsregler även vad gäller sambor, vilka i uppsatsen nämns men inte behandlas vidare.

I uppsatsen redovisas hur den legala arvsordningen samverkar med testamentsinstitutet. Jag fokuserar därför på testamentets funktion och underlåter att göra en detaljerad genomgång av övriga aspekter kring testamentsrätten, så som formkrav och testamentstolkning.

1.4 Metod och material

Metoden jag tänkt använda mig av är klassisk rättsdogmatisk metod. Jag ska översiktligt gå igenom relevant lagstiftning, dels angående den legala arvsordningen och dels angående testamente. Då jag ska jämföra olika rättspolitiska intressen som legat bakom utformningen av den svenska äktenskapsbalken, kommer jag i mitt arbete även att fokusera på genomgång av förarbete och relevant doktrin. Min uppgift blir att med detta material som grund utreda vilket typ av skydd som omger/har omgett de skyddsobjekt som jag valt att fokusera på. Jag ska försöka bedöma hur skyddet är utformat, hur pass omfattande skyddet är samt vilken grund som legat bakom bestämmelsen.

1.4.1 Normativa grundmönster

I vårt samhälle finns vissa underliggande normer som påverkar och styr vårt beteende. Hydén beskriver det som att normer för honom är ”liktydigt med handlingsanvisningar och de genereras inom ramen för olika handlingssystem”.³ Han menar att det finns vissa normer i vårt samhälle som får förhöjd status genom att upphöjas till rättsregler. Skillnaden mellan en norm respektive en rättsregel är då att sanktionen är inbakad i normen men separat från rättsregeln. Däri ligger statusskillnaden. Förstärkningen består av att en person kan framtvunga att regeln upprätthålls.⁴ Christensen konstaterar att dessa normativa mönster uppstår inom olika normativa fält och är i ständig rörelse.⁵ Olika intressen inom samma fält kolliderar och konkurrerar med varandra, gamla mönster dör ut och nya uppstår.⁶ Normativa mönster är kopplade till sociala relationer men även materiell produktion. De anger hur tillgångar ska fördelas.⁷

---

³ H. Hydén, Rättssociologi som rättsvetenskap, 2002, s. 31

⁴ Hydén, a.a., s. 31 f

⁵ A. Christensen, Normativa grundmönster i socialrätten, 78/97, s. 2

⁶ ibid

⁷ ibid

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en kort introduktion samt en redogörelse för syfte, avgränsning, metod och disposition. De följande två kapitlen erbjuder en historisk tillbakablick. Inledningsvis ska jag presentera arvsrättens rötter i den romerska samt germanska rätten. De båda systemen beskrivs översiktligt och fokus läggs på de principer som bär relevans än idag. I tredje kapitlet redogör jag en del historia kring den svenska arvsrättens framväxt, utformning och bakomliggande hänsyn, med de tre skyddsobjekten i åtanke. Därefter går jag vidare och beskriver hur den aktuella lagregleringen är utformad. Härfter presenteras de så kallade garantireglerna vars primära uppgift är att erbjuda skydd för vissa utvalda objekt. Slutligen presenteras en egen analys.

Kapitel 1 – Inledning

Kapitel 2 – Arvsrättens rötter

Kapitel 3 – Den svenska arvsrättens historiska utveckling

Kapitel 4 – Den legala arvsordningen idag

Kapitel 5 – Garantireglerna

Kapitel 6 – Analys

2 Arvsrättens rötter

2.1 Allmänt om successionsrätt

Successionsrätten är viktig både ur ett individuellt perspektiv och ur samhällelig synpunkt. Den bygger på den privata äganderätten och förutsätter att vissa intressen som varit knutna till arvlåtaren ska flyttas vidare till en annan person vid dennes död.⁸ Den moderna äganderätten är komplex då den förenar två motstående intressen, kontinuitet i form av skyddad besittning respektive förändring på så sätt att med äganderätt följer en förfoganderätt att göra som man vill med egendomen.⁹ De flesta rättssystem innehåller regler angående successionsrätt, dock har vikten mellan de två komponenterna, legalt arv respektive testamente, varierat.¹⁰ Utformningen av arvssystem är nära knutet till faktorer som familj och hushållsbildning.¹¹

2.2 Romersk och germansk rätt

I den romerska rätten så premierades en långtgående möjlighet att testamentera så som man önskade.¹² Detta hade sin grund i principen *pater familias*, det vill säga man utgick ifrån att familjens överhuvud (fadern) visste bäst.¹³ Man utgick ifrån att patriarken skulle vilja säkra den närmsta arvskretsens fortsatta försörjning. Dispositionsrätten var obegränsad så länge familjen nämndes i testamentet, vilket annars förbigicks då det förklarades ogiltigt.¹⁴ Förklaringen till den vidsträckta testationsfriheten får man förmodligen tillskriva de rådande samhällsförhållandena.¹⁵ Jordbrukssamhället var ett minne blott och makten låg hos framgångsrika personer. Bland annat mäktiga politiker som innehade stora jordägor samt rika köpmän som hade en önskan att fördela sin egendom efter eget huvud.¹⁶ Denna filosofi där testamentet utgör utgångspunkten och arvsregleringen (”intestate”) ses som sekundär råder fortfarande i de länder som utövar ”common law”, vilket är de anglo-amerikanska staterna, däribland USA och Storbritannien.¹⁷ I vårt ”civil law-system” så är

---

⁸ SOU 1925:43, s. 63 samt Å. Malmström, Successionsrätt, 1991, s.15

⁹ Håkan Hydén, Normativa grundmönster – mot en teori om rättsliga förändringsprocesser, s. 134

¹⁰ Malmström, a.a., s. 16 ff

¹¹ M. Sjöberg, Kvinnors jord, manlig rätt, 2001, s. 29

¹² SOU 1925:43, s. 289

¹³ Å. Saldeen, Arvsrätt, 2006, s. 21

¹⁴ SOU 1929:22, s. 32

¹⁵ SOU 1929:22, s. 31

¹⁶ Malmström, a.a., s.19

¹⁷ A. Agell, Testamentsrätt, 2003, s. 16

grundtanken den motsatta, den legala arvsregleringen är huvudregel och testamentet utgör undantaget.¹⁸

Den germanska rätten baserade sina successionsregler på familjetillhörighet.¹⁹ Egendomen, som oftast utgjordes av jord, tillföll ätten i generation efter generation.²⁰ Medeltida kyrkan introducerade så småningom begreppen testamente och själågåva.²¹ En själågåva kan beskrivas som donationer en person kunde skänka till kyrkan för att försäkra sig om en frälsning i livet efter detta. Trots att dessa funktioner sattes i bruk så förblev det legala arvet den primära utgångspunkten när det gällde fördelning av kvarlåtenskap.²² Man kom fram till en kompromiss mellan släktens anspråk och de kyrkliga intressena i det så kallade huvudlottsystemet. Där var principen som följer: har fadern en son må han räkna Kristus som den andre, har han två så får Kristus räknas som den tredje, och så vidare.²³ En person tilldelades en viss begränsad dispositionsrätt över sin egendom.

I både romersk och germansk rätt så gjordes det en åtskillnad mellan den trängre kretsen av arvingar och en mer omfattande krets av människor, där man ingick i samma ätt men inte delade hushåll.²⁴ Skillnad gjordes mellan män och kvinnor fram tills 1845, då lika arvsrätt för män och kvinnor infördes i och med en lagändring av ärvdabalken.²⁵ Innan dess grundades den legala arvsordningen i den yttre kretsen på släktskap med män och det var även män som var arvtagare.²⁶ Anledningen till att kvinnor inte var jämställda arvsrättsligt sett var att vid ett eventuellt giftermål skulle då hennes egendom inte längre förbli i släkten.²⁷ När man skulle beräkna närheten av släktskap i de yttre leden var det till en början gradualprincipen som styrde. Den fick senare dock mer och mer ge vika för parentelprincipen.²⁸ (För en mer utförlig beskrivning av gradual- respektive parentelprincipen se nedan under 2.3).

2.3 Bakomliggande principer till den legala arvsordningen

---

¹⁸ *ibid*

¹⁹ SOU 1925:43, s. 290

²⁰ SOU 1925:43, s. 50

²¹ SOU 1929:22, s. 30

²² Saldeen, a.a., s. 21

²³ Agell, a.a., s. 17

²⁴ SOU 1929:22, s. 29 ff

²⁵ Malmström, a.a., s. 25

²⁶ SOU 1925:43, s. 131

²⁷ SOU 1925:43, s. 46

²⁸ Malmström, a.a., s.24

Den legala arvsordningen, det vill säga de regler som fördelar kvarlåtenskapen mellan arvingarna, anger i vilken inbördes ordning de är arvsberättigade.²⁹ När man delar in de närstående i olika arvsklasser har man graden av släktskap som utgångspunkt.³⁰ Undantaget här är förstås makar där släktskap saknas men arvsrätt ändå anses berättigad på andra grunder.³¹ Arvlåtarens avkomlingar i rätt nedstigande led kallas descendenter, släktingar i uppstigande linje kallas ascender och arvingar i sidled kallas kollateraler.³² Exempel på en descendent kan alltså vara arvlåtarens barn, exempel på en ascendent kan vara arvlåtarens förälder och exempel på en kollateral kan vara ett syskon till arvlåtaren.

Man har en del principer i svensk rätt som är viktiga att känna till och som utgår grunden vid fördelning av arv. Gradualprincipen och parentelprincipen är de två grundsatserna som genom historien har varit framträdande och avlöst varandra.³³ Gradualprincipen användes under tidig medeltid när jordägande var en viktig del för ättens ställning. Man kom fram till en trängre krets av arvingar varav endast den som stod högst i arvsordningen erhöll arvet i sin helhet.³⁴ Den princip som konkurrerade ut gradualprincipen och som fortfarande är aktuell är parentelprincipen. Denna innebär att släkten delas in i grupper som utgörs av en person själv och dennes avkomlingar.³⁵ Det finns en del andra principer som bör nämnas här. En av dessa är istadarätten vilken innebär att arvsrätten går vidare från en arvinge till dennes avkomling, förutsatt att arvingen avlidit före arvlåtaren.³⁶ En annan viktig princip är stirpalgrundsatsen som anger att varje gren tar lika lott inom arvsklassen.³⁷ En sista princip bör nämnas, nämligen *successio ordinum*. Den slår fast att hela arvsklassen måste vara uttömd innan man kan börja ta hänsyn till nästa.³⁸ Vad angår testamente finner man inte ännu en grundsat, utan istället ett förbud mot fideikommiss uttryckt i lag.³⁹ Där stipuleras att en testator inte får ordna ett testamente så att han i detta anger hur egendomen ska fördelas flera generationer framöver.

---

²⁹ A. Eriksson, Den nya familjerätten, 2011, s. 67

³⁰ Saldeen, a.a., s. 44 ff

³¹ G. Walin, Kommentar till Ärvdabalken I, 2008, s. 37

³² Saldeen, a.a., s. 40

³³ Brattström, a.a., s. 19

³⁴ Saldeen, a.a., s. 42

³⁵ Saldeen, a.a., s. 40 f

³⁶ Brattström, a.a., s. 32

³⁷ Brattström, a.a., s. 32 f

³⁸ Brattström, a.a., s. 31

³⁹ 9 kap. 2 § ÄB

3 Den svenska arvsrättens historiska utveckling

Arvsordningen består av en mängd olika principer som var och en är produkter av sin respektive tid och sina kulturella, sociala och ekonomiska värderingar.⁴⁰ Genom historien har man vid olika tillfällen utifrån olika värdegrunder prioriterat vissa skyddsobjekt högre än andra, vilket har speglats i regleringen. För att undersöka hur starkt ett objekts skydd är, får man se hur pass lätt det är att kringgå bestämmelsen. Man får även utreda huruvida regeln i någon situation får ge vika för någon annan bestämmelse.

Historiskt sett kan man göra en generalisering och dela in utvecklingen i tre olika faser. Inledningsvis så dominerade släktskapsrätten och därmed vägde barnens rätt tyngst och gavs förtur. Efterhand gick utvecklingen testatorns väg och man lade vikt vid dennes dispositionsrätt. Senast är det hänsyn till efterlevande makes situation som har premierats i lagstiftningen.⁴¹ En tendens har funnits i modern tid att göra den arvsrättsliga sfären allt trängre.⁴² Det finns idag ett krav på en faktisk social samhörighet. Utifrån dessa argument motiverades stärkandet av makes arvsrättsliga position.⁴³

3.1 Äldre medeltid och medeltid

Den svenska rätten har sina rötter i den germanska rätten.⁴⁴ Under den tid som landet var ett jordbrukssamhälle var brukandet av marken det som försörjde familjen.⁴⁵ Man gjorde skillnad mellan en yttre och en trängre krets av släktingar. Till den närmsta familjen hörde de som delade hushåll.⁴⁶ Blodsbandet var grunden för arvsrätt⁴⁷, därför var reglerna utformade så att de var så fördelaktiga som möjligt för arvlåtarens släkt.⁴⁸ Man ville undvika att splittra jorden.⁴⁹ Som lösning lät man den person som stod överst i arvsordningen erhålla hela arvet, ett så kallat enarvingsystem. Denna förstfödsrätt (primogenitur) tilldelades i regel den äldste sonen.⁵⁰ Han förväntades i sin tur sörja för resten av familjen.⁵¹ På pappret fanns det en

---

⁴⁰ SOU 1998:110, s. 71

⁴¹ Brattström, a.a., s. 16 f

⁴² SOU 1925:43, s. 63

⁴³ Malmström, a.a., s. 17

⁴⁴ SOU 1929:22, s. 40

⁴⁵ SOU 1929:22, s. 29

⁴⁶ SOU 1925:43, s. 45 ff samt SOU 1929:22, s. 29

⁴⁷ SOU 1925:43, s. 103

⁴⁸ Saldeen, a.a., s. 32

⁴⁹ Brattström, a.a., s. 19

⁵⁰ Sjöberg, a.a., s. 28

⁵¹ SOU 1925:43, s. 46

ägare till hela egendomen, men i praktiken så hjälptes alla åt med att utföra sysslorna och fick också ta del av tillgångarna.⁵² Outtalat tilldelades patriarken en slags underhållsskyldighet för resten av familjen, inklusive den avlidnes make.⁵³

Under medeltiden började kyrkan införa inslag från den kanoniska rätten så som testamente och själågåvor.⁵⁴ Detta skapade spänning mellan grundtanken om ett ättesamhälle och de kyrkliga intressena då Sverige hade en utpräglad släktskapsrätt.⁵⁵ Tanken att en person skulle kunna åsidosätta sin släkt vid fördelning av kvarlåtenskapen ansågs främmande och rent av stötande.⁵⁶ Till en början kunde man inte skilja de båda kyrkliga instituten med testamente och själågåvor åt, men så småningom utvecklade de olika profil även i svensk rätt. Landslagarna behandlade inte frågan om dödsrättshandlingar på något enhetligt sätt utan man fick söka svar i de olika landskapslagarna.⁵⁷ I dem återfanns en del bestämmelser, de äldsta i äldre Västgöotalagen. Dessa innebar i korthet att det krävdes arvingars samtycke för att skänka bort egendom, förutom till kyrkan. Landskapslagarna innehöll även begränsningar av testationsfriheten, dock hade man olika tillvägagångssätt. Göta-lagarna använde det tidigare nämnda huvudlottssystemet medan Svea-lagarna istället brukade arvejordssystemet.⁵⁸ Det innebar ett särskilt skydd för jorden på ett sådant sätt att man fritt kunde testamentera bort 1/10 av sin egendom till kyrkan utan arvingarnas samtycke. Resten var öronmärkt åt släkten. Önskade man testamentera bort egendom till någon annan krävdes det att familjen godkänt överlåtandet.⁵⁹ Under medeltiden växte också fler och fler städer fram vilket lagstiftningen uppmärksammade. Man valde att upprätta en landslag respektive en stadslag.⁶⁰ På landet tillämpades arvejordssystemet och i städerna användes huvudlottssystemet.⁶¹

3.2 Stormaktstiden

Stora ekonomiska och samhällsliga förändringar samt ett stort antal krig ägde rum under 1600-talet. Sverige utvecklades under 1600-talet till en stormakt med stora ekonomiska tillgångar, vilket ökade behovet samt brukandet av testamenten.⁶² Dispositionsfriheten uppmuntrar till skapande och vidmakthållande av förmögenhet.⁶³ Dessutom var landet inblandat i ett

---

⁵² SOU 1925:43, s. 62

⁵³ SOU 1929:22, s. 29

⁵⁴ SOU 1929:22, s. 30

⁵⁵ SOU 1929:22, s. 53, samt Brattström, a.a., s. 26

⁵⁶ Saldeen, a.a., s. 21

⁵⁷ SOU 1925:43, s. 56 ff

⁵⁸ SOU 1925:43, s. 294 ff

⁵⁹ Brattström, a.a., s. 26 f

⁶⁰ SOU 1925:43, s. 296

⁶¹ Brattström, a.a., s. 26 f

⁶² SOU 1929:22, s. 43

⁶³ SOU 1929:22, s. 56

antal krig vilket krävde många dödsoffer och tvingade folk att fatta beslut angående sin kvarlåtenskap.⁶⁴ Detta ledde så småningom till att man valde att lagstifta om testamente.⁶⁵ En annan bidragande orsak till att man valde att kodifiera reglerna var de många tvisterna kring testamenten som förekom.⁶⁶ Den första viktiga lagstiftningen som behandlade testamente var 1686 års testamentsstadga.⁶⁷

Enligt svensk rättstradition sågs den legala arvsordningen som den primära och testamentsförfarandet som ett undantag från huvudregeln.⁶⁸ Det hävdades till och med som en tolkningsprincip av praxis och doktrin att man borde tolka lagen strikt och ett testamente snävt.⁶⁹ Då var det inte lika självklart att ha den idag rådande långtgående subjektiva tolkningsmetoden i oklara fall.⁷⁰ Genom 1686 års testamentsstadga så fick viljeprincipen sitt genomslag.⁷¹ Den innebär i kort att ett testamente ska tolkas i enlighet med testators reella eller förmodade vilja.⁷²

3.3 Frihetstiden och den industriella revolutionen

I 1734 års lag fann man en ärvdabalk som stipulerade hur arv skulle fördelas enligt den legala arvsordningen. Den innehöll även kapitel som behandlade testamentsinstitutet. 1734 års lag begränsade inte arvsrätten för de legala arvingarna överhuvudtaget. Det innebar att alla släktingar medgavs arvsrätt, även avlägsna sådana.⁷³ Makar saknade arvsrätt, det betyder dock inte att man lämnade de efterlevande makarna lottlösa. Det förutsattes att parets gemensamma barn skulle försörja den efterlevande maken. I somliga fall var underhållsskyldigheten till och med lagstadgad.⁷⁴ Regler har alltså funnits för att säkra försörjningen, men de har funnits i giftorätten.⁷⁵ Den efterlevande maken hade så kallad fördel av bo oskiftat⁷⁶ samt en rätt till ett minimibelopp ur det gemensamma boet.⁷⁷ Det fanns ytterligare skydd för en speciell grupp som man ansåg vara särskilt utsatt och det var barnlösa änkor. De tilldelades så kallad morgongåva som kunde utges i antingen fast eller lös egendom och hade till uppgift att säkra deras försörjning.⁷⁸

---

⁶⁴ SOU 1929:22, s. 43

⁶⁵ Agell, a.a., s. 17

⁶⁶ SOU 1925:43, s. 296

⁶⁷ SOU 1929:22, s. 46

⁶⁸ SOU 1925:43, s. 62 samt SOU 1929:22, s. 57 se även Saldeen, a.a., s. 21

⁶⁹ Malmström, a.a., s. 19 samt Agell, a.a., s. 71

⁷⁰ Agell, a.a., s. 72

⁷¹ SOU 1925:43, s. 296

⁷² 11 kap. 1 § ÄB

⁷³ SOU 1925:43, s. 60 f

⁷⁴ Brattström, a.a., s. 23

⁷⁵ SOU 1925:43, s. 143 ff samt Saldeen, a.a., s. 34 f

⁷⁶ Saldeen, a.a., s. 34

⁷⁷ 13 kap. 12 § GB

⁷⁸ Brattström, a.a., s. 22 f

Så småningom flyttade folk från landsbygden in till städerna. Där behövde inte den gamla ordningen upprätthållas. Den fyllde inte något syfte när jordägande inte längre var grunden till familjens försörjning. Detta ledde i sin tur till att jämlikhet i arvsrätten mellan könen uppnåddes tidigare i städerna än på landsbygden.⁷⁹ Fram till mitten av 1800-talet gjorde man på landsbygden skillnad mellan söner och döttrar. Det hade redan tidigare införts lika arvsrätt i städerna, men 1845 blev det alltså jämlikt för samtliga i hela riket.⁸⁰

Strax före industrialiseringen tog fart så skedde två viktiga ändringar i svensk arvsrättslig lagstiftning. 1857 avskaffades arvejordssystemet och ersattes med den än idag gällande laglotten, samtidigt som man raderade de sista skillnaderna mellan stads- respektive landslag.⁸¹ Samma regler gällde nu för landet i sin helhet. Skillnaderna som funnits hade främst rört fast egendom, då jordägande var betydligt mycket viktigare för ätten på landsbygden än i städerna. Därför hade det på landsbygden också funnits ett större motstånd mot dispositionsfrihet.⁸² Genom införandet av laglotten stärkte man avkomlingars position jämfört med andra intressen.

3.4 Mellankrigstiden

1734 års författning ersattes av nya lagar, lagen om arv 1928 (AL), lagen om testamente 1930 (TL) och lagen om arvsavtal samma år samt lagen om boutredning och arvskifte 1933 (BL).⁸³

Makar har fram till 1920 helt saknat arvsrätt.⁸⁴ Släktskapsrätten hade en så stark ställning att man ansåg att det krävdes blodsband som grund för arv.⁸⁵ Diskussioner om att införa arvsrätt för efterlevande make har funnits under en längre tid. En lagändring har framtvingsats då rättsläget stämt dåligt överens med den allmänna uppfattningen.⁸⁶ Det visar sig genom att inbördes testamente mellan makar används i stor utsträckning.⁸⁷ Trots att efterlevande makes behov av skydd var stort, så hade lagstiftaren ännu inte varit villig att tumma på bröstarvinges rätt. Därmed uppstod en konkurrenssituation mellan efterlevande makes respektive släktingars rätt till arv.⁸⁸ Som angetts ovan så stod inte makarna skyddslösa. Skyddet var konstruerat så att det placerades inom giftorätten istället för inom

---

⁷⁹ SOU 1925:43, s. 61

⁸⁰ Malmström, a.a., s. 25

⁸¹ Agell, a.a., s. 18

⁸² SOU 1929:22, s. 42

⁸³ Walin, a.a., s. 21

⁸⁴ Walin, a.a., s. 47

⁸⁵ Walin, a.a., s. 37

⁸⁶ Walin, a.a., s. 47

⁸⁷ SOU 1925:43, s. 146

⁸⁸ SOU 1925:43, s. 121

arvsrätten.⁸⁹ När man tilldelade makar arvsrätt för första gången placerades de in i andra arvsklassen.⁹⁰ I de fall där bröstarvingar saknades, fick efterlevande make ärva halva sin avlidna makes kvarlåtenskap. Resten tillföll övriga släktingar i andra arvsklassen.⁹¹ Saknades det sådana ärvde maken allt. 1920 års lag var alltid tänkt att gälla provisoriskt och förhoppningsvis skulle man genom införandet av AL 1928 komma på en mer hållbar lösning.⁹²

En smärre reform av regelverket kom redan i och med 1928 års arvs lag. Släktarvsrätten begränsades en del och istället togs mer hänsyn till efterlevande makes ställning. Släkten till den avlidne tilldelades en rätt till sekundosuccession efter den efterlevande maken.⁹³ Annars var det bara slumpen som avgjorde vilken av makarna som dog först, vilket hade betydelse för hur efterarvet skulle fördelas.⁹⁴ Vid en makes död fick den efterlevande maken ärva kvarlåtenskapen som sedan vid den efterlevandes död fördelades ner i släkten till den senast avlidne. Den tidigast avlidne makens släkt fick inte ta del av egendomen. Detta ansågs olämpligt och orättvist, därav ändringen.⁹⁵ En annan förändring var att man införde den Allmänna arvsfonden som arvinge i sista hand.⁹⁶ Dessutom infördes en tidig föregångare till basbeloppsregeln där efterlevande make garanterades 3000 kronor.⁹⁷ Till skillnad från idag, var basbeloppsregeln då en bodelningsregel, istället för en arvsrättslig bestämmelse.⁹⁸

1930 infördes TL som i sig inte medförde några större förändringar, utan mest innebar att man kodifierade tidigare gällande praxis och principer.⁹⁹

3.5 Modern tid

De nyligen stiftade lagarna annullerades då man valde att återgå till det forna formatet med en balk istället för specifika lagar, genom införandet av den nya ärvdabalken 1958, vilken än idag är gällande.¹⁰⁰ Några viktigare ändringar har senare också skett, som till exempel införandet av full arvsrätt för barn födda av ogift moder (1969)¹⁰¹ och nya regler om arvsrätt vid en makes död (1987).¹⁰²

---

⁸⁹ SOU 1925:43, s. 143 ff

⁹⁰ Saldeen, a.a., s. 34

⁹¹ Malmström, a.a., s. 38

⁹² SOU 1981:85, s. 184

⁹³ Walin, a.a., s. 47 f

⁹⁴ Walin, a.a., s. 48 f

⁹⁵ Saldeen, a.a., s. 68

⁹⁶ Walin, a.a., s. 513

⁹⁷ 13 kap. 12 § GB samt SOU 1998:110, s. 128

⁹⁸ SOU 1998:110, s. 128

⁹⁹ Walin, a.a., s. 257

¹⁰⁰ Walin, a.a., s. 21

¹⁰¹ Saldeen, a.a., s. 33

¹⁰² Walin, a.a., s. 21

Långt innan man genomförde den lagändring som stärkte efterlevande makes ställning i de fall det finns bröstarvingar som idag är gällande, så pågick en diskussion huruvida det fanns behov av en sådan reform. Familjerättskommittén föreslog ändringar som stärkte skyddet för efterlevande make.¹⁰³ Förenklat kan man säga att förslaget innebar en nyttjanderätt till hälften av kvarlåtenskapen. Förslaget blev aldrig genomfört eftersom det blev starkt kritiserat. Istället gav man Familjelagssakkunniga i uppdrag att utreda makes ställning i arvsrättsligt hänseende. Kärnan i deras förslag var att det skulle existera två alternativa regelsystem. Maken skulle få välja mellan att behålla kvarlåtenskapen med fri förfoganderätt under sin livstid. Alternativt skulle maken ha rätt till en tredjedel av kvarlåtenskapen som bröstarvinge inte skulle efterärva vid den efterlevande makens död. Inte heller detta förslag var det som 1987 års lagstiftning kom att innehålla.¹⁰⁴

Händelseförloppet som ledde fram till 1988 års reform, där makes ställning stärktes i förhållande till eventuella bröstarvingar, var att de negativa verkningarna av bröstarvinges företräde började manifesteras.¹⁰⁵ För att kunna ge bröstarvingen dennes arvslott tvingades maken ofta att försöka få fram pengar, genom att flytta ifrån bostaden eller sälja bohag. Den negativa konsekvensen av regelns utformning var att den ofta ledde till att det gemensamma boet splittrades.¹⁰⁶ Dessutom hade samhället genomfört reformer och utvecklat trygghetssystem som gjorde att arvet hade liten betydelse för bröstarvinges försörjning.¹⁰⁷ Samhällsutvecklingen ledde till att arvet huvudsakligen blivit en gåva istället för ett måste för arvingarnas försörjning.¹⁰⁸ Att låta make få sitta i orubbat bo betydde så mycket att man till slut var villig att försvaga det starka skydd som bröstarvinge haft fram tills nu. Det var dock bara bröstarvinges arvslott som fick stå tillbaka, laglottan förblev orubbad.¹⁰⁹ Att släktskapsrätten fortfarande är inflytelserik i lagstiftarens ögon visar sig genom att de behåller en rätt till efter arv.¹¹⁰ Ätten behåller anspråk på egendomen men får stå tillbaka för den som står den avlidne närmst, det vill säga maken.

Testamentsrätten är en naturlig följd av äganderätten.¹¹¹ Med äganderätten följer en rätt att förfoga över eller skänka bort denna egendom så som ägaren vill, både i livet och vid döden.¹¹² Testamente erbjuder en person stor frihet att fördela sin egendom så som denne önskar, samt uppfylla särskilda önskningsar eller behov.¹¹³ Därför ska testatorns/ägarens vilja respekteras

---

¹⁰³ SOU 1964:34, 35 Äktenskapsrätt I och II

¹⁰⁴ Saldeen, a.a., s. 37

¹⁰⁵ SOU 1998:110, s. 78 f

¹⁰⁶ Prop 1986/87:1, s. 82

¹⁰⁷ SOU 1998:110, s. 78 f samt Walin, a.a., s. 49

¹⁰⁸ Brattström, a.a., s. 22

¹⁰⁹ Prop. 1986/87:1, s. 82

¹¹⁰ 3 kap. 2 § ÄB

¹¹¹ SOU 1929:22, s. 30 samt A. Eriksson, Arv och testamente, 2008, s. 140

¹¹² SOU 1925:43, s. 68 f

¹¹³ Saldeen, a.a., s. 18

och i möjligaste mån följas.¹¹⁴ Genom ett testamentsförordnande upprättas ett liknande ekonomiskt och socialt band som finns mellan arvsberättigade släktingar.¹¹⁵ Idag anses arv och testamente vara jämställda, vilket fastslogs i samband med antagandet av testamentslagen.¹¹⁶ I en aspekt är de båda instituten dock inte likvärdiga och det är i avseendet hur ofta de brukas. Ur rent praktisk synpunkt är det legala arvet den mest vanligaste förekommande och därmed också den mest betydelsefulla. Trots att aktuell vetenskapligt fastlagd statistik på området saknas, så kan man dra vissa konklusioner genom några undersökningar som utförts. DN publicerade en artikel 2010 där Hjärt-lungfonden gjort en undersökning som påstod att andelen av personer som väljer att upprätta ett testamente var så låg som 18 %.¹¹⁷ Det är alltså inte en majoritet av det svenska folket som väljer att för dödsfalls skull upprätta ett testamente. De som tar beslutet att testamentera gör ofta det för att resultatet av en fördelning av kvarlåtenskap genom ett testamentsförordnande är att föredra. Det stämmer då bättre överens med de specifika omständigheterna för det fallet, än en tillämpning av lagreglerna någonsin skulle kunna åstadkomma.¹¹⁸ Man kan urskilja en del tendenser när man studerar de statistiska resultat angående testators beloppsmässiga fördelning till olika kategorier av arvingar, som Statistiska Centralbyrån producerade på lagberedningens begäran.¹¹⁹ Nu är det längesedan detta företogs, på 1920-talet, men det torde ändå ha viss relevans i dagens läge, då de påvisar vissa tendenser angående testamentsfrekvensen i vårt land. Det man kom fram till är att testamentsfrekvensen ökar i takt med inkomsten. Med andra ord är det fler ”rika” än ”fattiga” som väljer att testamentera. En annan faktor som spelar in är bostadsort. Det upprättades fler testamenten av folk som bor i städer än folk som bor på landsbygden. Ett annat fenomen som man slagit fast är att testamenten oftare upprättas till förmån för utomstående personer eller institutioner, när de närmaste arvingarna består av avlägsna släktingar, eller man helt saknar arvingar och kvarlåtenskapen skulle ha gått till Allmänna arvsfonden.¹²⁰ Årligen avlider 1800 personer som saknar legala arvingar. Majoriteten av denna grupp har valt att upprätta ett testamente.¹²¹

Motiv till att välja testamente kan vara att man vill utesluta någon, inkludera en person som inte är legal arvinge, fördela tillgångarna enligt en speciell proportion eller upprätta särskilda villkor i vilken form egendomen ska erhållas. Testamente möjliggör också för juridiska personer att mottaga arv, testators dispositionsrätt ger denne möjlighet att efterlämna kvarlåtenskap till varierande allmännyttiga syften i olika former.¹²²

---

¹¹⁴ 11 kap. 1 § ÄB

¹¹⁵ SOU 1925:43, s. 116

¹¹⁶ V. Boström, *Tolkning av testamente*, 2003, s. 311

¹¹⁷ <http://www.dn.se/ekonomi/fa-upprattar-testamente>

¹¹⁸ SOU 1925:43, s. 298 f samt SOU 1929:22, s. 57

¹¹⁹ SOU 1925:43, s. 95 ff

¹²⁰ SOU 1925:43, s. 95 ff samt Saldeen, a.a., s. 23

¹²¹ B. Lundén & A. Molin, *Testamentshandboken*, 2009, s. 23

¹²² SOU 1929:22, s. 56 f

4 Den legala arvsordningen idag

Den legala arvsordningen anger vilka personer i den avlidnes omgivning som tillerkänns arvsrätt.¹²³ Detta förutsatt att den avlidne inte upprättat ett testamente.¹²⁴ Dessutom anges också i vilken respektive ordning de ärver.¹²⁵ Fördelningen av arvlåtarens kvarlåtenskap till arvtagarna representerar till stor del det släktskap som föreligger dem emellan.¹²⁶ Undantaget här är make, det arvsrättsliga bandet bygger på en annan typ av samhörighet.¹²⁷ Vid avsaknad av arvingar ska arvet tillfalla den allmänna arvsfonden.¹²⁸ Det är en särskild fond som förvaltas av kammarkollegiet och vars resurser används till att främja ideell verksamhet.¹²⁹

4.1 Arvsberättigade släktingar, däribland bröstarvingar och särkullbarn

I 2 kap. ÄB anges vilka släktingar som ingår i de respektive arvsklasserna, så kallade parenteler. I den första parentelen ingår bröstarvingar, vilket innebär barn och dess avkomlingar. Föräldrar, syskon och dess avkomlingar utgör den andra arvsklassen. I den tredje finner man den avlidnes mor- och farföräldrar och deras avkomlingar.

Målet att säkerställa familjens framtid genom att låta barnen ärva är en stark rättstradition.¹³⁰ Under historien har barn arvsrättsmässigt sett värderats olika, dels på grund av kön och dels på grund av graden av släktskap.¹³¹ Det har funnits speciella regler angående särkullbarn, utomäktenskapliga barn och barn som är adopterade. Idag är det inte avgörande vilken faktisk samhörighet som funnits mellan föräldern och barnet. Så länge släktskap blivit fastslaget så är blodsbandet i sig grund nog för arvsrätt.¹³²

---

¹²³ Eriksson, Den nya familjerätten, s. 67

¹²⁴ Eriksson, Den nya familjerätten, s. 94

¹²⁵ Eriksson, Den nya familjerätten, s. 67

¹²⁶ Brattström, a.a., s. 31

¹²⁷ Walin, a.a., s. 37

¹²⁸ 5 kap. 1 § ÄB

¹²⁹ Eriksson, Den nya familjerätten, s.81 f

¹³⁰ Se till exempel SOU 1925:43, s. 110 f samt SOU 1998:110, s. 78

¹³¹ SOU 1925:43, s. 124 samt 206, SOU 1998:110, s. 70, Saldeen, a.a., s. 33 samt Sjöberg, a.a., s. 30 bland annat

¹³² SOU 1954:6, s. 74

4.1.1 Utomäktenskapliga barn

Före 1969 var arvsreglerna för barn utom äktenskap mindre förmånliga än de för barn i äktenskap. Sedan dess har en hel del ändringar skett. Förutom att man numera inte gör någon skillnad på barn födda inom respektive utom äktenskap, så används inte de termerna längre i lagtext.¹³³ Förändringen skedde successivt, där man inledningsvis jämställde barn födda utom äktenskapet med de födda inom detsamma, endast i förhållande till modern och hennes släkt. Var föräldrarna förlovade vid födseln kunde barnet tilldelas titeln trolovningsbarn. Detta innebar att den ärvde båda föräldrarna, men inte faderns släkt.¹³⁴ Från och med 1928 kunde fadern avge en så kallad arvsrättsförklaring, vilket skapade ett arvsrättsligt band mellan barnet och fadern, men inte heller i detta fall till faderns släkt.¹³⁵ Skillnaden som gjordes mellan barnets föräldrar berodde på att man ansåg bandet mellan barnet och modern vara starkare än det till fadern.¹³⁶ Utvecklingen ledde fram till att barnet så småningom fick rätt att arva båda föräldrarna.¹³⁷ Detta berodde på påtryckningar från samhället då utomäktenskapliga barns arvsrätt inte var en fråga om försörjning, utan istället en fråga om rättvisa.¹³⁸ Trots att den sociala och ekonomiska samhörigheten till fadern i vissa fall saknades, så bortsåg man ifrån det. Man ansåg släktskapet väga så pass tungt att det övervägde. Man hade dock inte den moderna tekniken som idag gör det möjligt att på ett relativt enkelt och säkert sätt fastställa faderskap. Att bekräfta ett blodsband mellan den troliga biologiska fadern och barnet var omständligt och man fick göra en slags sannolikhetsavvägning.¹³⁹ Idag är det lätt att bekräfta faderskap med hjälp av befintlig DNA-teknik.¹⁴⁰ Det görs endast vid behov när det råder viss osäkerhet i frågan. Inom äktenskapet presumeras faderskap om inte särskilda skäl talar emot det.¹⁴¹ För alla som inte är gifta måste faderskap fastställas genom dom eller bekräftelse.¹⁴² Det vanligaste är att fadern skriver under en så kallad faderskapsbekräftelse. Det är ett dokument där han medger faderskap.¹⁴³

Utomäktenskapliga barn är som sagt en gammalmodig term som inte används i juridisk text längre. En grupp av barn som förr skulle fallit in under den beteckningen är de så kallade särkullbarnen. Ett särkullbarn är en benämning som ges till en person som är avkomling till arvlåtaren men ej till den efterlevande maken. De intar idag en särställning i svensk arvsrätt, på så sätt att de vid deras biologiska förälders död omedelbart har möjlighet

---

¹³³ Saldeen, a.a., s. 33

¹³⁴ SOU 1925:43, s. 206 f samt Walin, a.a., s. 152

¹³⁵ Walin, a.a., s. 152

¹³⁶ SOU 1954:6, s. 72 f

¹³⁷ Saldeen, a.a., s. 33

¹³⁸ ibid

¹³⁹ SOU 1954:6, s. 89

¹⁴⁰ Walin, a.a., s. 39

¹⁴¹ 1 kap. 1 § FB

¹⁴² 1 kap. 3 § FB

¹⁴³ 1 kap. 4 § FB

att få ut sin laglott.¹⁴⁴ De förutsätts inte ha lika djupa känslomässiga band till den efterlevande maken som till den avlidne biologiske föräldern.¹⁴⁵ Därför riskerar de att missgynnas om de skulle frångå sitt lagstadgade skydd.¹⁴⁶

Särkullbarn innehar en särställning inom arvsrätten. Eftersom särkullbarnet inte har något släktskap med den efterlevande maken har denne rätt att få ut sitt arv genast.¹⁴⁷ Särkullbarnen har tilldelats ett mycket starkt skydd i svensk rätt då deras situation är väldigt utsatt. I många fall saknar de den gemenskap med den efterlevande maken som de haft med sin avlidne biologiske förälder. Då den efterlevande maken är den som tilldelas kvarlåtenskapen så finns det en risk för att denne missgynnar särkullbarnet. Det lagstadgade skyddet har till syfte att förhindra sådan orättvis behandling. Om inte bestämmelsen existerat hade efterlevande make haft möjlighet att försöka undanhålla egendom från särkullbarnet, alternativt fördela tillgångarna ojämnt så att bröstarvingen erhållit mest.¹⁴⁸ Särkullbarnet har en rättighet att få ut sitt arv omedelbart men det är ingen skyldighet. Relationen mellan barnet och den efterlevande maken kan ha varit god trots avsaknad av blodsband. Om särkullbarnet önskar avstå från rätten att få ut sitt arv vid föräldrarnas död, så ärver den efterlevande maken arvslotten som skulle tillfallit särkullbarnet med fri förfoganderätt. Särkullbarnet får sen istället rätt till efter arv på motsvarande sätt som makarnas gemensamma barn.¹⁴⁹ (Mer om efter arv och dess innebörd följer under 4.3).

4.1.2 Adoptivbarn

1917 introducerades möjligheten att adoptera i svensk rätt.¹⁵⁰ Man kan historiskt sett skilja mellan två typer av adoptioner, svaga respektive starka.¹⁵¹ Vid en svag adoption kapades inte adoptivbarnets band till den biologiska släkten, utan de behöll sin rätt att ärva varandra. För att undvika en snedfördelning så saknade adoptivbarnet rätt att ärva adoptantens släkt.¹⁵² Adoptivbarnet skulle, precis som ett barn i äktenskapet, ha rätt att ärva föräldrarna, men om ett föräldrapar hade en bröstarvinge och ett adoptivbarn så skulle laglotten beräknas som om adoptivbarnet inte funnits med i bilden. I denna rätt för adoptivbarnet att ärva sina föräldrar saknades reciprocitet, med andra ord ärvde inte adoptanten barnet. Detta på grund av att man fruktade att folk skulle genomföra adoptioner av vinstintresse.¹⁵³

---

¹⁴⁴ 3 kap. 1 § 2 men. ÄB

¹⁴⁵ Prop. 1986/87:1, s. 87

¹⁴⁶ Prop 1986/87:1, s. 80

¹⁴⁷ 3 kap. 1 § 1 st. 2 men. ÄB

¹⁴⁸ Prop. 1986/87:1, s. 80 samt 83

¹⁴⁹ 3 kap. 9 § ÄB

¹⁵⁰ Saldeen, a.a., s. 37

¹⁵¹ Saldeen, a.a., s. 38

¹⁵² Walin, a.a., s. 542

¹⁵³ Saldeen, a.a., s. 37 f

Genom 1958 års lag infördes så kallade starka adoptioner i svensk rätt. Då kapades alla band till de biologiska släktingarna och upprättades istället mellan adoptanten och adoptivbarnet.¹⁵⁴ En ny regel som jämställde adopterade barn med biologiska barn infördes på 1970-talet i 4 kap. 8 § FB. Idag görs alltså ingen skillnad mellan biologiska och adopterade barn ur arvsrättslig synpunkt.

4.2 Makars arvsrättsliga situation

1987 tilldelades efterlevande make, som oftast är en kvinna¹⁵⁵, arvsrätt även i de fall där makarna hade bröstarvingar. Enligt 3 kap. 1 § ÄB så är huvudregeln att den efterlevande maken ärver kvarlåtenskapen. Under förutsättning att mål om äktenskapsskillnad inte pågår vid dödsfallet.¹⁵⁶ Denna reglering gäller endast makar, ej sambor. Motiven bakom detta är att det ligger i den efterlevande makens intresse att kunna bo kvar i orubbat bo, samt att man vill erkänna den sociala och ekonomiska gemenskapen som makarna delat.¹⁵⁷ Denna arvsrätt är dock inte en garantiregel på samma sätt som basbeloppsregeln utan man kan testamentera bort denna rättighet.¹⁵⁸ Maken ärver kvarlåtenskapen antingen med full äganderätt eller med fri förfoganderätt. Om det saknas arvingar i första respektive andra arvsklassen så ärver maken egendomen med full äganderätt.¹⁵⁹ Detta innebär att den efterlevande maken har rätt att förfoga över tillgångarna så som denne önskar. Dispositionsrätten gäller under den efterlevandes livstid. Maken har också rätt att bestämma vad som ska ske med egendomen efter sin död, genom upprättandet av ett testamente. Det är på denna punkt som fri äganderätt skiljer sig från fri förfoganderätt.¹⁶⁰ Fri förfoganderätt ger maken rätt att förfoga över egendomen så som dennes egen, men rätten till egendomen upphör vid den efterlevande makens död. Maken kan då inte bestämma hur den ideella andelen ska fördelas utan det sker genom ett så kallat efterarv.¹⁶¹

Dagens giftorätt, det vill säga regler om makars egendomsförhållanden under deras livstid, finns i ÄktB. Jag ska inte behandla detta område utförligt utan endast nämna några punkter som är värda att redovisas. Ett äktenskap kan ses som ett partnerskap mellan två självständiga individer. Som ett par förväntas man hantera ekonomi och hushåll samt visa varandra trohet och hänsyn.¹⁶² Samtidigt ser lagen makar som självständiga individer då huvudregeln är att var och en råder över sin egendom och svarar för sina

---

¹⁵⁴ Walin, a.a., s. 542 f

¹⁵⁵ SOU 1981:85, s. 192

¹⁵⁶ 3 kap. 10 § ÄB

¹⁵⁷ Prop. 1986/87:1, s. 81 ff

¹⁵⁸ 3 kap. 1 § 2 st. ÄB

¹⁵⁹ Eriksson, Den nya familjerätten, s.74

¹⁶⁰ 3 kap. 2 § 1 st. ÄB

¹⁶¹ Eriksson, Den nya familjerätten, s.74

¹⁶² 1 kap. 2 § samt 4 § ÄktB

skulder.¹⁶³ Det finns två typer av egendom för makar, enskild egendom¹⁶⁴ samt giftorättsgods¹⁶⁵. Giftorättsgods äger båda makarna gemensamt och vid en bodelning fördelas egendomen dem emellan.¹⁶⁶ Under en bodelningsprocess så beräknar man först andelar och går sedan vidare till lottläggning.¹⁶⁷ Det finns också regler om jämkning vid bodelning med anledning av makes död, som kan påverka omfattningen av giftorättsgodset vid bodelningen.¹⁶⁸

4.3 Efterarv

Efterarv eller sekundosuccession som det också kallas, innebär att sekundosuccessorerna får sin arvsrätt uppskjuten till den efterlevande maken avlider.¹⁶⁹ Rätt till efterarv tillfaller den först avlidna makens bröstarvingar eller om sådana inte finns, makens arvingar i andra arvsklassen.¹⁷⁰ Även sårkullbarn kan bli efterarvinge om den vid sin biologiska förälders död valde att avstå arvet till fördel för den efterlevande maken.¹⁷¹ Anledningen till att man valt dessa personer är för att man ansett det finnas den samhörighet som krävs för att en sådan rättighet ska tillfalla dem. Man drar gränsen vid den andra parentelen. Personer i den tredje arvsklassen innehar inte rätt till sekundosuccession.¹⁷²

En speciell situation uppstår om det endast finns efterarvingar kvar till den ena maken. Då ärver denna sida hela egendomen efter båda makarna. Samma princip gäller oavsett om efterarvingarna finns på den först avlidne eller den senare avlidne makens sida.¹⁷³

4.4 Förskott på arv

Det finns vissa bestämmelser som rör gåvor från arvlåtare, som har till syfte att skydda bröstarvinges laglott. Ett exempel på en sådan är reglerna om förskott på arv, vilka försäkrar att det råder rättvisa bröstarvingar emellan.¹⁷⁴ Gåvor som arvlåtaren skänkt till sina arvingar under sin livstid kan under vissa omständigheter avräknas från deras arv. Om gåvan klassificeras som

---

¹⁶³ 1 kap. 3 § ÄktB

¹⁶⁴ 7 kap. 2 § ÄktB

¹⁶⁵ 7 kap. 1 § ÄktB

¹⁶⁶ 10 kap. 1 § ÄktB

¹⁶⁷ 11 kap. 1 § samt 11 kap. 7 § ÄktB

¹⁶⁸ 12 kap. 2 § ÄktB alternativt 12 kap. 3 § ÄB vid förekomsten av ett äktenskapsförord.

¹⁶⁹ Walin, a.a., s. 52 f

¹⁷⁰ Saldeen, a.a., s. 52

¹⁷¹ Saldeen, a.a., s. 71

¹⁷² ibid

¹⁷³ 3 kap. 8 § ÄB

¹⁷⁴ Saldeen, a.a., s. 96 f

ett förskott på arv så ska det avräknas från andelen som tillfaller arvingen.¹⁷⁵ Utjämningen som görs, oftast mellan bröstarvingar, sker ur en rättvisesynpunkt så att alla arvingar i slutändan ska ha fått lika delar och kallas kollation.¹⁷⁶ Skulle förskottet överstiga laglottens så finns det inget återlämningskrav, utan förlusten får istället bäras av övriga arvingar.¹⁷⁷

Det finns presumtionsregler för huruvida man ska betrakta gåvor som förskott eller ej. Gåvor till bröstarvingar presumeras vara förskott med två undantag, de som anses vara underhåll och sedvanliga gåvor.¹⁷⁸ När det gäller andra arvingar så är utgångspunkten den motsatta, det vill säga de presumeras inte att vara förskott.¹⁷⁹ Ett undantag finns till denna huvudregel. Man presumerar förskott, som man vanligtvis bara gör med bröstarvingar, även vid gåva från efterlevande make till den först avlidna makens sekundosuccessorer,¹⁸⁰ såväl legala som testamentariska.¹⁸¹ Anledningen till detta är att man ser efterarvet som ett band, genom gåvan löser man ut successorn och kapar bandet. Detta synsätt stödjer man på antagandet att den efterlevande maken inte skulle vilja premiera sekundosuccessorerna framför sina egna arvingar.¹⁸²

4.5 Det förstärkta laglottsskyddet

Det förstärkta laglottsskyddet infördes 1928 och ska skydda bröstarvingarnas rätt till dennes laglott, gentemot vissa benefika rättshandlingar som testatorn vidtagit under sin livstid till fördel för utomstående.¹⁸³ Kravet är att dessa gåvor har syftet att likställas med testamente.¹⁸⁴

Skillnaden mellan förskott på arv och förstärkt laglottsskydd är att det förstärkta laglottsskyddet omfattar gåvor till alla personer, även de som inte är arvingar.¹⁸⁵ Ytterligare en skillnad är att förskottsreglerna kan sättas ur spel genom att arvlåtaren lämnar en viljeyttring. Bestämmelsen om det förstärkta laglottsskyddet verkar oberoende av förskottsreglerna. Här gäller bestämmelsen oavsett om arvlåtaren önskar det eller ej.¹⁸⁶ Konsekvensen av att en gåvohandling faller in under bestämmelsen, blir att laglottens beräknas såsom gåvan fortfarande fanns kvar i boet.¹⁸⁷

---

¹⁷⁵ 7 kap. 2 § ÄB

¹⁷⁶ Saldeen, a.a., s. 97

¹⁷⁷ Saldeen, a.a., s. 98

¹⁷⁸ 6 kap. 2 § ÄB

¹⁷⁹ 6 kap. 1 § 1 st. ÄB

¹⁸⁰ 6 kap. 7 § ÄB

¹⁸¹ 3 kap. 2 § samt 12 kap. 1 § ÄB

¹⁸² Saldeen, a.a., s. 102

¹⁸³ Saldeen, a.a., s. 116

¹⁸⁴ 7 kap. 4 § ÄB

¹⁸⁵ Saldeen, a.a., s. 16

¹⁸⁶ Saldeen, a.a., s. 116 ff

¹⁸⁷ Saldeen, a.a., s. 123

5 Garantireglerna

5.1 Basbeloppsregeln

Av hänsyn till de samlevande till avlidna har man infört garantiregler i lagstiftningen, nämligen basbeloppsregeln till skydd för makar¹⁸⁸ respektive lilla basbeloppsregeln för sambor.¹⁸⁹ Det har länge funnits en garantiregel som ger en efterlevande make företräde framför andra lagregler såväl som testamente. Systemet som vi har idag där maken är försäkrad fyra prisbasbelopp presenterades i slutet av 1960-talet, men infördes inte i den arvsrättsliga lagstiftningen förrän lagstiftningen som skedde i ÄB 1987.¹⁹⁰ Själva tanken om att ha ett minimibelopp som skydd för efterlevande make existerade redan innan de tilldelats rätten att arva sin avlidne make.¹⁹¹ Under de tidsperioder då ett skyddsbelopp existerat, så har det varierat i storlek fram till 1969. Då kopplade man samman det med basbeloppet för att säkra mot inflation.¹⁹² 1987 infördes basbeloppsregeln i ÄB och fick då sin funktion som arvsrättslig garantiregel.¹⁹³ Rätten för en efterlevande make att få ut sina fyra basbelopp är absolut.¹⁹⁴ Skulle ett testamente konkurrera med denna garantiregel så är det utan verkan i denna del. En sambo har rätt till två prisbasbelopp och make garanteras fyra basbelopp som för 2012 uppgår till 44.000 kronor.¹⁹⁵ Skälet till att sambor inte tilldelats den rätt till arv som tilldelats makar beror på att lagstiftaren gör skillnad mellan de båda samlevnadsformerna. Man utgår ifrån att makar lever tillsammans fram tills dess att de skiljs åt vid ena makens död. Samma presumtion görs inte kring sambor. Man utgår ifrån att sambor gjort sitt val angående samlevnadsform med vetskap och acceptans om dess konsekvenser.¹⁹⁶ (Vidare berörs endast basbeloppsregeln i ÄB till skydd för make då sambors rätt inte behandlas i denna uppsats.)

Tillgångarna som erhålls genom basbeloppsregeln ärvs med fri förfoganderätt.¹⁹⁷ Dessa tillgångar ska endast tas ur boet om makens behov inte uppfyllts genom innehavet av enskild egendom, genom värdet som tillkommer denne genom bodelning alternativt tilldelas via arv eller testamente efter maken.¹⁹⁸ Vanligtvis så uppfylls kvoten på 176.000 kronor (fyra prisbasbelopp) genom dessa uppräknade tillgångar och därmed

---

¹⁸⁸ 3 kap. 1 § 2 st. ÄB

¹⁸⁹ 18 § 2 st. sambolagen

¹⁹⁰ Malmström, a.a., s. 35

¹⁹¹ SOU 1998:110, s. 128

¹⁹² SOU 1998:110, s. 129

¹⁹³ Walin, a.a., s. 26

¹⁹⁴ 3 kap. 2 § ÄB

¹⁹⁵ http://www.scb.se/Pages/PressRelease_318249.aspx, 2011-12-17, 21:58

¹⁹⁶ Malmström, a.a., s. 18

¹⁹⁷ Brattström, a.a., s. 81

¹⁹⁸ Saldeen, a.a., s. 64 f

tillämpas basbeloppsregeln sällan.¹⁹⁹ Diskussioner har funnits kring nivån på värdegränsen, men lagstiftaren har gjort en avvägning där han kommit fram till att fyra basbelopp anses rimligt. Annars skulle den inkräkta för mycket på barnens arvsrätt.²⁰⁰

5.2 Laglott

Barn är arvingar i direkt nedstigande led och har alltid tillhört den inre kretsen.²⁰¹ En förälder blir genom blodsbandet försörjningsskyldig. Avkomlingar, och särskilt då bröstarvingar, tillhör en grupp vars intresse man ansett vara extra skyddsvärt. Till den grad att man infört tvingande lagregler, i form av rätt till laglott, som åsidosätter eventuella motstridiga testamentsförordnanden.²⁰² Idag är generellt sett barn inte lika beroende av sina föräldrar för sin egen försörjning som förr i tiden.²⁰³ Ändå har man ansett barn vara så pass skyddsvärda att de inte kan lämnas lottlösa. Rätten till laglott garanterar bröstarvingen en viss kvotdel ut kvarlåtenskapen. Laglotten utgör hälften av den arvslott som bröstarvingen har rätt till.²⁰⁴ (För att illustrera kan man ta ett exempel där arvlåtaren efterlämnar tre barn. Deras respektive arvslotter skulle varit 1/3 och därmed blir deras respektive laglotter 1/6 var av kvarlåtenskapen.) Denna är skyddad gentemot testamenten.²⁰⁵ Dock krävs det att varje enskild bröstarvinge som berörs begär jämkning av testamentet för att han ska få ut sin laglott.²⁰⁶ Ett annat syfte som laglotten har, förutom att garantera skydd mot testamentsförordnande, är att säkerställa en rättvis fördelning bröstarvingarna emellan.²⁰⁷

Trenden på senare år har varit att göra kretsen av arvsberättigade snävare. Enligt den linjen pågår en diskussion om att modernisera den svenska rätten genom att avskaffa laglotten.²⁰⁸ Borttagandet av laglotten skulle inte ändra de bakomliggande tankegångarna kring barns arvsrätt på något sätt, men skulle ju kunna åsidosättas av ett testamente, då den förlorar sin status som garantiregel. Man fruktar främst att särkullbarn skulle missgynnas, då laglotten ej längre skulle erbjuda skydd mot testamentsförordnanden som helt utesluter dessa individers rätt.²⁰⁹

Även när en bröstarvinge förekommer i ett testamente så har denne rätt till sin laglott. Man gör helt enkelt så att man avräknar från laglotten vad barnet

---

¹⁹⁹ SOU 1998:110, s. 137

²⁰⁰ Prop. 1987/87:1, s. 89 f

²⁰¹ SOU 1925:43, s. 45

²⁰² SOU 1925:43, s. 299

²⁰³ Prop. 1986/87:1, s. 39 samt Walin, a.a., s. 25

²⁰⁴ 7 kap. 1 § ÄB

²⁰⁵ 7 kap. 3 § ÄB

²⁰⁶ 7 kap. 3 § 1 st. samt 3 st. ÄB

²⁰⁷ Prop. 1986/87:1, s. 79

²⁰⁸ Brattström, a.a., s. 230 ff

²⁰⁹ Prop. 1986/87:1, s. 79 f, se även Brattström a.a., s. 232

erhållit genom testamentet. Skulle testatorn ha angett ett högre belopp än vad arvingen skulle fått genom laglottens så har han rätt till den i testamentet angivna summan, under förutsättning att det har täckning i boet.²¹⁰

Ett exempel när alla tre huvudintressena kolliderar finner man i 7 kap. 3 § 2 st. ÄB, som är en tolkningsregel för testamenten när det kränker laglott. Där har lagstiftaren fått avgöra hur man ska lösa kollisionen mellan de olika intressena då han tvingas ta hänsyn till testatorns vilja, laglott samt efterlevande make. Hur man avgör frågan om tolkningen beror på vem testatorn valt att gynna. Man skiljer mellan två huvudlinjer, det första fallet om den efterlevande maken gynnas, och det andra fallet då testamentet är till fördel för någon annan. Vid det första scenariot då efterlevande maken premieras så får inte barnet ut sin laglott förrän efter makens död, med undantag för särkullbarn. Det speglar huvudregeln vid arvsrätt i allmänhet att makes arvsrätt går före. Här respekteras testatorns vilja att gynna den efterlevande maken framför de gemensamma barnen. Har testator däremot valt att upprätta ett testamente till förmån för någon annan är maken och barnen, så går laglottens före makes rätt till arv. Testatorn har då satt efterlevande makes arvsrätt ur spel.²¹¹

---

²¹⁰ 7 kap. 2 § ÄB

²¹¹ Agell, a.a., s. 89

6 Analys

6.1 Arvsrättens utveckling

Arvsrätt är ett av de områden där rättsutvecklingen skett långsamt. Många av dagens principer härstammar ifrån den germanska rätten och lever kvar med oförändrad styrka i vårt moderna samhälle. Dagens arvsrätt utgörs av en mängd olika principer, som var och en speglar sin tid och de då rådande omständigheterna och åsikterna i samhället. Reglerna har stor inverkan på samhället i stort och även dess individer, bland annat vad gäller försörjning, arvsplanering och att försöka upprätthålla en känsla av en rättvis fördelning av tillgångar. Arvsrättsliga regler har sällan skapats för att vara normerande. Istället har lagstiftaren sökt eftersträva att gällande rätt stämmer överens med den allmänna rättsuppfattningen. Det är viktigt att allmänhetens förtroende för rättssystemet förblir starkt. I takt med att samhället utvecklas och åsikter förändras får man försöka skapa regler som speglar dessa ändringar. Lagstiftaren har en komplicerad uppgift i utformandet av det arvsrättsliga skyddet för olika intressegrupper. Denne tvingas till avvägningar mellan olika grupper som alla anses skyddsvärda.

Själva underlaget för vem som tilldelas arvsrätt i svensk rätt har förr uteslutande baserats på graden av släktskap. Synen på familjen har dock förändrats. För att utgöra en enhet krävs idag både en ekonomisk och en social samhörighet. Dagens arvsrätt baseras på en slags kompromiss mellan vikten av blodsband samt en faktisk gemenskap. Bröstarvingar har en så pass framträdande roll att de fortfarande tilldelas arvsrätt baserat på blodsband. Bekräftelse av släktskap är tillräckligt, det finns inga krav på kontakt eller ens tidigare vetskap om förhållandet. Det är och har alltid varit den naturliga ordningen att den äldre generationen överlämnar kunskap och egendom till den yngre generationen. Genom att göra detta så hjälper man den unge att bli mer självständig och välsituerad i dennes fortsatta liv. Dock kan anmärkas att varken efterlevande make eller barn är lika beroende av arv från släktingar som de tidigare varit. Personer lever längre i vårt moderna samhälle med välutvecklad sjukvård, när en person avlider är oftast barnen redan vuxna självförsörjande individer. Även om en person inte kan förtjäna sitt uppehälle av egen kraft erbjuder samhället sociala skyddsnet. Då arv inte längre är en lika viktig faktor för en individs försörjning prioriteras det sociala bandet. En konsekvens av denna rättsutveckling är att adoptivbarn och efterlevande make har fått mer framskjutna roller. Den nuvarande trenden går mot en trängre krets av arvsberättigade samt strängare krav på samhörighet mellan arvlåtare och arvtagare. Man kan bara spekulera hur framtida reglering kommer utformas om denna trend fortsätter. Ett tänkbart scenario är att man skulle kunna komma att ställa krav på kontakt mellan förälder och barn som förutsättning för arv. Det skulle vara ett tydligt steg i riktning mot en arvsrätt baserad på samhörighet över släktskap.

Efterlevande makes arvsrätt är stark i den legala arvsordningen. Om makarna varit barnlösa eller barnen uppnått myndig ålder, är efterlevande makes ställning väldigt stark under förutsättning att relationen makarna emellan varit god. Testatorn innehar dock friheten att sätta maken i en mer icke-fördelaktig position genom ett testamentsförordnande. Har testator av någon anledning funnit skäl att inte tilldela maken någon egendom så respekteras testatorns vilja. Makens enda garanterade skydd är fyra basbelopp. Efterlevande make anses inte vara så pass skyddsvärd i detta läge att man åsidosätter testationsfriheten. Den efterlevande makens rätt är dessutom villkorad just i egenskap av make, har en upplösning av äktenskapet påbörjats så går rätten förlorad. Sammanfattningsvis så har efterlevande make med den avlidnes samtycke (antingen underförstått genom avsaknad av testamente, eller uttryckligen i testamentsförordnande) en väldigt framträdande roll arvsrättsligt sett, och ärver hela den disponibla kvoten.

Lagregleringen innehåller generellt utformade regler som ska vara tillämpliga i samtliga fall. Ibland förekommer det att de inte speglar den förevarande familjesituationen särskilt väl. Familjekonstellationerna kan idag vara stora och komplicerade jämförelsevis med tidigare.²¹² Förhållanden avslutas mer frekvent. När det sker i en ålder då man har mycket tid kvar av sitt liv är det då inte ovanligt att man träffar en ny partner och bildar ny familj. Grundtanken med den så kallade kärnfamiljen, vilken består av en mamma och en pappa med gemensamma barn, lever dock kvar i folks medvetande, så också lagstiftarens. Vissa antaganden och stereotyper måste leva kvar i arvsrätten, då systemet är utformat som så. Lagstiftaren tvingas välja vissa objekt som man anser typiskt sett vara skyddsvärda, vilka tilldelas en del av kvarlåtenskapen. Hur deras relation faktiskt har upplevts av arvlåtaren är irrelevant, då det saknas möjlighet för domstolen att göra någon slags skönsmässig bedömning i det enskilda fallet.

6.2 Testamentet som institution

Testamentet är idag ett väl befast inslag i svensk rätt. Från början hade detta varit svårt att förutspå då den svenska rätten har rötter i den germanska, medan testamentet härstammar från den kanoniska rätten. Införlivandet har skett gradvis under historien, dels på grund av kyrkliga påtryckningar och dels på grund av ett ökat behov. Trots sina år på nacken uppfyller testamentsinstitutet sin uppgift att utgöra ett komplement till arvsrätten väl, även i vårt moderna samhälle i ständig förändring då den är så pass anpassningsbar.

I avsaknad av relevant pålitlig statistik om hur många svenskar det är som väljer att upprätta ett testamente, så kan man ändå göra några antaganden

---

²¹² SOU 1998:110, s. 221

utifrån de studier som gjorts. Ett sådant antagande är att man utgår ifrån att frekvensen är lägre här i jämförelse med andra länder.²¹³ Vad denna relativt låga frekvens beror på kan man endast spekulera i. En faktor kan vara känslan av att det inte är behövt, då arvsreglerna stämmer väl överens med gemene mans uppfattning om hur de bör vara utformade. Ett annat skäl kan vara ren okunskap om möjligheten eller tillvägagångssättet. Ytterligare anledning kan vara en motvilja att tänka på sin egen död. Personer som väljer att testamentera gör ofta det av en särskilt angelägen anledning, just för att denne vill avvika från den legala arvsordningen och tillämpa klausuler som inte ÄB möjliggör. Exempelvis i de fall då testator saknar legala arvingar eller de makar som innan 1920-talet upprättade inbördes testamente. Man kan tilldela personer eller institutioner som varit betydelsefulla i ens liv, rätt till en del av ens tillgångar, trots att de saknar legal arvsrätt.

Om man utgår ifrån att ett testamente uppfyller formkriterierna och syftet framgår tydligt, är testatorns dispositionsrätt omfattande. Testatorn kan förordna över dennes egendom i sin helhet, uppdelat i kvotdelar, alternativt specifika föremål så att den tillfaller den eller de personer han önskar. I testamentet kan han även uppge med vilken äganderättsform han önskar att testamentstagaren ska ärva, till exempel med fri förfoganderätt eller full äganderätt. Dessutom kan han villkora vissa klausuler så att vissa motprestationer måste ske innan testamentet verkställs. Dispositionsrätten kan leda till gott både för testatorn och för dennes testamentstagare. Testatorns frihet att bestämma över sin egendom leder till ökad motivation att behålla och utöka sin förmögenhet. Detta får dennes testamentstagare sedan i sin tur ta del av. Dispositionsrätten kan även uppmuntra till generositet till fördel för goda ändamål samhällsmässigt sett.

Det kan diskuteras vilken av successionsformerna som är den primära i svensk rätt. Historiskt sett har den legala arvsrätten varit den klart viktigaste. Idag kan man konstatera att de ska ses som jämlika. Rent praktiskt är det så att det legala arvet har företräde när det gäller de arvsrättsliga garantireglerna, som laglottsskyddet och basbeloppsregeln. I övrigt går testamente före om ett sådant är upprättat och giltigt. Istället för att jämföra de båda systemens betydelse och position i den svenska rätten så skulle man kunna fokusera på deras samexistens. Successionsrätten består av två komponenter. Man kan välja att se det som att den legala arvsordningen och testamentsinstitutet konkurrerar med varandra och slår ut varandra, men jag väljer att se det som att de samverkar. Allt för att göra successionen av egendom från arvlåtare/testator till arvinge/testamentstagare så rättvis och produktiv som möjligt.

6.3 Garantireglerna

---

²¹³ Agell, a.a., s. 14

I svensk rätt har man lämnat ett stort utrymme för testatorn att själv disponera över sin egen egendom. De få inskränkningar som finns genom garantireglerna till fördel för make och barn anses vara välmotiverade. Som bakomliggande motiv till denna prioritering ligger det allmänna rättsmedvetandet, den sociala och ekonomiska gemenskapen samt i barnens fall även släktskap. Reglerna garanterar dessa grupper en viss andel av kvarlåtenskapen för att de anses vara särskilt skyddsvärda. Det är en så väl befast rättstradition vid det här laget, att några ändringar härvidlag förmodligen skulle mötas av kraftig kritik. Att ha en total dispositionsfrihet skulle vara främmande för svensk rätt. Det känns troligt att skyddet för bröstarvingar samt efterlevande make består en lång tid framöver. Det som däremot kan tänkas ändras är hur man väljer att utforma detta skydd.

Det rådande systemet stipulerar att efterlevande make ges arvsrätt framför såväl bröstarvingar som arvingar ur den andra parentelen. Makes arvsrätt torde inte ligga i konflikt med barnets intresse under goda familjeförhållanden, vare sig den del som består av full äganderätt eller den som utgörs av fri förfoganderätt. Det ligger i sakens natur att barnet, precis som den efterlevande maken, önskar att denne kan bo kvar i det gemensamma hemmet. Barnens rätt till arv efter föräldern anses också vara viktig, men inte lika akut som makens. Att vänta till båda föräldrarna avlidit innan man får ut sitt arv anses rimligt, förutom för särkullbarn då inte samma ekonomiska och sociala band förutsätts föreligga. Basbeloppsregeln torde inneha en rätt så stabil och icke-kontroversiell plats i svensk rätt. Om inte annat för att den sällan aktualiseras. När den väl är aktuell så utgör det ett relativt litet ingrepp på de intressen som åsidosätts, nämligen testatorns rätt att själv få fördela sin egendom så som denne själv önskar samt barns rätt att få ut sin laglott. Regeln har också en stark rättstradition, olika varianter av regeln har länge funnits i svensk gift- samt arvsrätt.

Idag har fortfarande bröstarvingar en framträdande position vid fördelningen av ett arv. Man tänker idag inte främst på den övriga familjen och släktens fortsatta försörjning, utan man begränsar sig till relationen mellan arvlåtaren och arvtagaren. De två anses ha ett så pass starkt band mellan sig att det genererar en ekonomisk rättighet, som idag har formen av en laglott. Efterlämnar den avlidne både make och minderårigt barn, så förvaltar föräldern barnets laglott. Detta får ses som en åtgärd för att försäkra barnets fortsatta försörjning. Skyddsobjektet är alltså i detta fall bröstarvingen och inte den efterlevande maken. Det bekräftas av att särkullbarn har rätt att få ut sitt arv omedelbart efter den biologiske förälderns död. Förutom att säkra framtiden för den yngre generationen så har laglotten även till syfte att jämställa bröstarvingars rätt till arv sinsemellan. Laglottens vara eller icke vara har diskuterats och lagstiftaren kom fram till att den fyller en viktig funktion då den garanterar samtliga bröstarvingar rätt till lika stora kvoter av kvarlåtenskapen. Det har i diskussioner angående laglottens avskaffande i förarbeten också nämnts att laglotsbestämmelserna säkrar en nordisk rättslikhet, men det är ett relativt luftigt argument utan större tyngd. Självklart är en likhet mellan de olika nationernas rättssystem

eftersträvansvärd men det skulle krävas stora åtgärder på en mängd olika områden för att det skulle kunna realiseraras.

6.4 Rättviseargumentet

Arvsrättens största utmaning är att följa samhällsutvecklingen. Förr hade arvet till uppgift att säkra framtida försörjning men idag är det främst en fråga om rättvisa. Många åtgärder angående barns arvsrätt har motiverats utifrån ett rättviseargument; laglotten, utomäktenskapliga barns jämlikhet samt särkullbarnens särskilda ställning. Det kan diskuteras vilka normer som ligger bakom avvägningen vad som anses vara en rättvis fördelning. En persons åsikt om vad som anses rättvist och vems intresse som borde tillvaratas, färgas oundvikligen av dennes kunskaper om regelsystemet och grundläggande värderingar.²¹⁴ Vad man tycker är en rättvis fördelning är i ständig förändring och påverkas av faktorer så som tid, synen på familjen, strävan efter jämlikhet. Som stöd för vad som anses vara etiskt och moraliskt rätt används ofta den allmänna rättsuppfattningen. Det är dock inget konstant begrepp, utan i takt med att samhället utvecklas förändras också uppfattningen om vad som borde utgöra gällande rätt. Att grunda en lag på ett så luftigt argument som den allmänna rättsuppfattningen kan tyckas dåligt underbyggt, men det är faktiskt ur samhällssynpunkt en viktig faktor. Om rätten inte skulle spegla allmänhetens åsikter om moral och rättvisa så skulle man sätta människors förtroende för rättssystemet på spel. En stor del av rättvisetänket har varit strävan efter jämlikhet. Jämlikhet mellan könen samt mellan gemensamma barn och den föråldrade termen utomäktenskapliga barn. Där har uppfattningen i samhället varit ledande för lagstiftningen. Rättviseargumentet har också viss betydelse för testamentet som institution, då det är det enda gällande sättet för testator att rätta till de i lagen upprättade ”orättvisor” som denne kan anse existera. Man gör ingen lämplighetsbedömning av förordnandet. Testatorns vilja är högst personlig och ska i största möjliga mån respekteras.

---

²¹⁴ SOU 1998:110, s. 71

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck:

Prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m.m.

SOU 1925:43 Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II, förslag till lag om arv m. m.

SOU 1929:22 Förslag till lag om testamente m.m.

SOU 1954:6 Ärvdabalk, förslag av ärvdabalkssakkunniga

SOU 1964:35 Äktenskapsrätt, förslag av familjerättskommittén II, motiv

SOU 1981:85 Äktenskapsbalk, förslag av familjelagssakkunniga

SOU 1998:110 Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring

Litteratur:

Agell Anders, *Testamentsrätt – en lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull*, tredje upplagan, Iustus Förlag AB, 2003

Boström Viola, *Tolkning av testamente*, Juridiska Institutionens skriftserie no 7, 2003, Umeå

Brattström Margareta och Singer Anna, *Rätt Arv – fördelning av kvarlåtenskap*, tredje upplagan, Iustus förlag, 2011

Eriksson Anders, *Arv och testamente*, Thomson Förlag AB, 2008

Eriksson Anders, *Den nya familjerätten*, nionde upplagan, Norstedts Juridik AB, 2011

Hydén Håkan, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, Studentlitteratur, 2002

Håkan Hydén, *Normativa grundmönster – mot en teori om rättsliga förändringsprocesser*, en skrift i verket Numhauser-Henning Ann, *Normativa perspektiv – festskrift till Anna Christensen*, Juristförlaget i Lund, 2000

Lundén Björn & Molin Anna, *Testamentshandboken – Hur du skriver ditt testamente*, sjätte upplagan, Björn Lundén Information AB, 2009

Malmström Åke och Saldeen Åke, *Successionsrätt – arv, boutredning och arvskifte*, åttonde upplagan, Iustus Förlag AB, 1991

Saldeen Åke, *Arvsrätt – en lärobok om arv, boutredning och arvskifte*, tredje upplagan, Iustus Förlag AB, 2006

Sjöberg Maria, Kvinnors jord, manlig rätt – *Äktenskap, egendom och makt i äldre tid*, Gidlunds förlag, 2001

Walin Gösta, *Kommentar till Ärvdabalken – Del I (1-17 kap.) Arv och testamente*, sjätte upplagan, Norstedts Juridik AB, 2008

Artiklar:

Normativa grundmönster i socialrätten, Anna Christensen, *Retfaerd* nr. 78, 20 Årgång 1997

Internetkällor:

Statistiska Centralbyråns hemsida, 2011-12-27, 21:59

Dagens Nyheters nätupplaga, DN.se, 2011-12-18, 20:49